

ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ УКРАЇНИ

Аналізується специфіка діяльності політичних партій під час електорального процесу. Визначено вплив політичної культури на електоральний вимір функціонування політичних партій в Україні.

Ключові слова: політична партія, електоральна функція, вибори, виборчий процес, виборча стратегія, популізм, політична культура, електоральна культура, виборче законодавство.

Якісна та ефективна реалізація електоральної функції політичними партіями потребує сформованих у суспільстві норм демократичної політичної культури. Відповідні цінності, установки, зразки поведінки виступають ядром політичної культури взагалі та основою виборчої культури зокрема. Відсутність демократичної традиції у виборчій культурі переважної більшості українських громадян впливає на електоральну діяльність політичних партій та зумовлює вибір їхніх виборчих стратегій. Зрозуміло, що процес формування демократичної виборчої культури безпосередньо залежить від якості виборчої системи, розвиненості структур громадянського суспільства та дієздатного місцевого самоврядування. Проте несформованість політико-культурних норм призводить до того, що саме виборчі технології у сприйнятті ототожнюються з виборчою культурою. У світлі майбутніх виборів до Верховної Ради України, що відбудуться у жовтні 2012 року, видається своєчасним аналіз політико-культурних чинників, які впливають на поведінку партій у виборчому процесі.

Вплив політичної культури на перебіг виборчого процесу та пов'язана з ним діяльність політичних партій досліджується зарубіжними і вітчизняними ученими. Так, серед західних політологів назвемо Д. Гелда, Л. Даймонда, Р. Даля, Г. О'Донелла, М. Дюверже, Г. Ерме, П. Лазарсфельда, Дж. Сарторі та ін. Українські науковці, зокрема, Н. Дуравкіна, І. Миклашук, В. Корнієнко, О. Новакова, М. Обушний, М. Пірен, М. Примуш, О. Радченко, О. Фісун, Ю. Шведа,

Г. Щедрова у своїх роботах досліджують функціонування політичних партій, вплив політичної культури у цьому процесі. Проте поза увагою дослідників залишається питання зумовленості електоральної діяльності партій нормами політичної культури, тому метою статті виступає визначення впливу політико-культурних чинників на реалізацію електоральної функції політичними партіями в Україні.

Сучасні дослідники зазначають, що домінуючий у суспільстві тип політичної культури визначає діяльність не тільки окремих громадян, але й політичних інститутів, зокрема політичних партій. Із загальної політичної культури формується електоральна культура, яку можна визначити як досвід, знання, норми, навички людей, соціальних спільнот, політичних інститутів, пов'язані з участю у виборах органів влади. Таким чином, на діяльність політичних партій впливають норми політичної та електоральної культури, сформованої в суспільстві. У свою чергу, політичні партії виступають активним суб'єктом творення норм електоральної культури з метою здобуття підтримки якомога більшої частини електорату.

Аналізуючи процес формування електоральної культури, необхідно зазначити, що за результатами досліджень на електоральну впливає та відповідальність у процесі волевиявлення безпосередньо впливає форма державного правління. Адже баланс (чи дисбаланс) у розподілі владних повноважень дозволяє потенційним виборцям робити висновок про пріоритетність певних державних посад, і таким чином до різних виборів ставитися по-різному. Сучасні європейські політологи К. Рейф та Г. Шміттер, ґрунтуючись на дослідженнях електоральної поведінки європейців другої половини ХХ ст., дійшли висновку, що вибори умовно можна поділити на вибори «першого» та «другого» порядку.

Перший вид включає парламентські вибори в парламентських системах і президентські — в президентських. Вибори «другого» порядку, навпаки, менш значущі, оскільки, незважаючи на їхню здатність впливати на партійну політику, вони визначають формування менш значущих державних установ, таких, наприклад, як законодавчі збори в президентських системах. «Другорядні» вибори характеризуються більш низькою явкою виборців, їхній результат визначається ідеологічними конфліктами між політичними партіями, їх популярністю, а також у цих виборах значну підтримку отримують опозиційні партії [1].

Цю теорію яскраво ілюструють вибори в Україні. Якщо порівняти хід та результати останніх парламентських виборів у 2007 році та президентських у 2010 році, то можна дійти таких висновків. За

даними ЦВК, явка на виборах до Верховної Ради України 2007 р. сягнула 58 % виборців, тоді як президентські вибори відвідали майже 70 % громадян.

У результаті виборів до ВРУ депутатські мандати отримали представники Партії регіонів (175), «Блоку Юлії Тимошенко» (156), Блоку «НАША УКРАЇНА-НАРОДНА САМООБОРОНА» (72), Комуністичної партії України (27) та «Блоку Литвина» (20). Таким чином, партії, що позиціонують себе як опозиційні, у підсумку отримали 228 мандатів [2]. Ці результати підтверджують теорію різної «вартості» виборів Рейфа-Шміттера.

Визначену тенденцію також розуміють партійне керівництво та політичні технологи. Тому основні ресурси політичної партії (блоку) задіяні саме на президентських виборах. Наприклад, офіційні розміри виборчих фондів політичних партій та блоків у парламентських виборах 2007 року були задекларовані такі: 217 млн грн становив фонд Партії регіонів, 113 млн грн — блоку НУ-НС, 107 млн грн — БЮТ, Блок Литвина витратив 39 млн грн, а дані щодо витрат КПУ були відсутні [3]. При цьому значна частина цих коштів була витрачена партіями та блоками на політичну рекламу, зокрема на телебаченні. Так, за даними моніторингу, що був проведений напередодні парламентських виборів 2007 р. медіа-групою Kwendi, більше за всіх на телерекламу витратила Партія регіонів — майже 163 млн грн. За нею йдуть БЮТ (понад 136 млн грн), НУ-НС (105,7 млн грн плюс особисті рекламні ролики Юрія Луценка (0,7 млн грн) і Віктора Ющенка (1,1 млн грн), Блок Литвина (37,7 млн грн), СПУ (26,5 млн грн), Компартія (2,7 млн грн), блок КУЧМА (2,4 млн грн) та інші політичні сили (разом 8,6 млн. грн.) [4].

Набагато більш дорогими були президентські кампанії двох провідних конкурентів у передвиборчій боротьбі за головну посаду в державі. Лише офіційні дані, опубліковані в газеті «Урядовий кур'єр», свідчать про майже подвійне зростання виборчих фондів кандидатів у Президенти. В. Янукович, будучи кандидатом на посаду Президента України, витратив на проведення виборів 322 млн 545,8 тис грн. Відповідно до фінансового звіту, опублікованого в газеті, вся сума виборчого фонду була сформована за рахунок коштів Партії регіонів. Основний конкурент В. Януковича, кандидат на посаду Президента України Ю. Тимошенко, витратила на проведення виборів 289 млн 930 тис 114,64 грн [5]. Незважаючи на офіційні дані, експерти стверджують, що на політичне рекламування всі кандидати витратили від 1,9 до 3 млрд грн зокрема основні кандидати — В. Янукович та Ю. Тимошенко — витратили не менше ніж по одному млрд грн [6].

Дані факти свідчать про явні переваги у цінності президентських виборів над парламентським. Більше того, політичні партії цю обставину розуміють і відповідним чином вибудовують свої виборчі стратегії та політичне рекламування.

Іншим чинником, який впливає на електоральну поведінку партії, виступає система національного виборчого законодавства. Стабільне законодавство сприяє вкоріненню «правил гри» для політичних акторів та підвищує ефективність та якість виборчих процедур. В Україні ж виборчі закони регулярно змінюються, часто напередодні виборів. Так, у 1994 році вибори до Верховної Ради України регламентував Закон «Про вибори народних депутатів України» від 18.11.1993 р., запроваджуючи мажоритарну виборчу систему. Наступні парламентські вибори у 1998 році відбувались відповідно до нового Закону «Про вибори народних депутатів України» від 24.09.1997 р. по змішаній виборчій системі, 225 депутатів обирались за мажоритарною системою, 225 — за пропорційною з 4 % бар'єром. У 2002 році народних депутатів обирали згідно із Законом «Про вибори народних депутатів України» від 31.10.2001 р. Виборча модель не змінилася, проте набула детальної регламентації технічна сторона питання. У 2006 та 2007 роках політичні партії стають провідними політичними акторами, що було зумовлено дією Закону «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004 р. Запроваджена система пропорційного представництва із 3 % загороджувальним бар'єром у поєднанні зі вступом у дію змін до Конституції України, які призвели до зміни форми правління сприяли активізації партійної діяльності, особливо у електоральний період. Очікувані парламентські вибори відбудуться у жовтні 2012 року на основі Закону «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р. Закон повертає змішану виборчу систему, проте збільшено прохідний відсоток, якій мають подолати партії, щоб отримати депутатські мандати, до 5 %.

Українські та європейські експерти (зокрема Венеціанської комісії та Міжнародної Фундації виборчих систем) визначають суттєві недоліки нового закону. Так, Директор правових програм Лабораторії законодавчих ініціатив Д. Ковриженко звертає увагу на те, що у законі існують норми, які не сприяють демократизації виборчої системи України. Депутати залишили закриті списки кандидатів у депутати від партій у єдиному загальнодержавному виборчому окрузі; у загальнодержавному виборчому окрузі право на участь у розподілі депутатських мандатів матимуть лише ті партії, які подолають 5 % виборчий бар'єр. Самовисунання допускатиметься лише в одномандатних виборчих округах. Виборчі блоки не матимуть права

висувати кандидатів на виборах. Таким чином, проведення виборів за змішаною системою сприятиме провладним партіям, які через зловживання адміністративним ресурсом в одномандатних округах можуть отримати значно більше місць в парламенті, ніж отримали б, якби вибори проводились за пропорційною системою з голосуванням у єдиному загальнодержавному окрузі за закритими партійними списками [7].

Ці норми також впливатимуть на електоральну діяльність та активність політичних партій. Напередодні виборів партії прагнуть зосередити максимальні ресурси: людські, матеріальні, духовні. Так, відбувається об'єднання провідних партій з метою залучення нових членів та електорату. 5 березня 2012 року у прес-службі Народного Руху України повідомили про об'єднання зусиль на виборах до парламенту. Відповідний документ представили перший заступник Голови партії «Батьківщина» Олександр Турчинов і голова НРУ Борис Тарасюк. Партії домовились висувати одних кандидатів у мажоритарних округах і йти на вибори по партійному списку «Батьківщини». А вже наприкінці березня про наміри об'єднатися з «Батьківщиною» і створити єдину опозиційну політичну силу для перемоги на виборах заявили лідери «Фронту змін» А. Яценюк та «Народної самооборони» Ю. Луценко.

17 березня 2012 року на другому засіданні другого з'їзду партії «Сильна Україна» було прийняте рішення про об'єднання її з Партією регіонів. А лідер «Сильної України» С. Тігіпко був обраний заступником Голови Партії регіонів. Таким чином, регіонали збільшують власний електорат за рахунок прихильників «Сильної України».

Після подібних інтеграційних процесів на перший план виходять проблеми створення єдиних партійних списків, які б влаштовували представників усіх політичних сил. На нашу думку, цей процес буде своєрідним випробуванням на міцність новоутворених політичних акторів, а від якості списків залежатиме якість політичної еліти, яка буде управляти країною найближчі п'ять років.

Значним чинником, який впливає на реалізацію політичними партіями електоральної функції, виступає тип політичної культури, що складається в суспільстві. Сьогодні в Україні триває процес формування демократичної політичної культури, проте значну вагу мають елементи авторитарної культури. Зокрема, це певна уніфікованість політичної свідомості та поведінки, значна різниця між політичними обіцянками еліти та реальними справами (завдяки чому значного поширення набуває використання популістських технологій), низька політична активність громадян, певна декларативність

політичних прав та свобод громадян. Як наслідок, задекларовані та законодавчо оформлені демократичні норми та принципи виборчого процесу виконуються лише формально як представниками політичної еліти, так і електорату.

Особливу увагу необхідно звернути на активне зловживання українськими партіями технологіями популізму. Сучасні дослідники визначають специфічні риси популістської політичної стратегії, які не тільки позбавляють партії відповідальності за реалізацію власних програм, але й фактично перетворюють їх на популістів:

- популізм ґрунтується на тяжінні людських мас до простих пояснень складних проблем, на любові до примітивних гасел, а отже, політична суть популізму полягає в тому, що він дає прості відповіді на складні питання;

- популізм підкреслює пріоритет простих рішень, апелює до простоти і зрозумілості запропонованих заходів, декларує перевагу малих, але конкретних справ — тобто приваблює «не словом, а ділом»;

- популістська свідомість тяжіє до сильної особистості, харизматичного лідера, котрий, як правило, робить вигляд, що керується в першу чергу сподіваннями «простої людини»;

- популізм є невід'ємним елементом патерналістської концепції відносин влади та суспільства;

- основні ідеї популізму — це пряма участь народу в управлінні державою, так звана «пряма демократія», недовіра до представницьких державних інститутів, критика бюрократії, корупції тощо;

- за умов чинного українського законодавства, яке позбавляє партії статусу повноправних гравців на політичному полі, тобто обмежує їх участь у формуванні уряду, навіть найбільш реалістичні виборчі програми партій залишаються «паперовими тиграми»;

- у свою чергу, ця ситуація позбавляє політичні партії відповідальності перед суспільством, що перетворює вибори на змагання «веселих і кмітливих» популістів [8].

Усі ці риси популістської стратегії можна спостерігати у електоральній діяльності політичних партій. Партія регіонів під час президентської кампанії 2010 року активно використовувала ці принципи. Наприклад, громадянам обіцяли таке:

1. Мінімальна пенсія становитиме 1200 грн вже в 2011 році. Відповідно до Держбюджету на 2011 рік мінімальна пенсія не досягала навіть 800 грн.

2. Надання педагогам і лікарям статусу державного службовця. Цей пункт передвиборчої програми В. Януковича не виконаний через

те, що відповідний закон при розгляді в парламенті не підтримала фракція Партії регіонів.

3. Підвищення соціальних стандартів. У Держбюджеті на 2011 рік соціальні видатки зменшені, в середньому, на 10 %.

4. Скорочення витрат на утримання органів влади. Протягом 2011 року було збільшено фінансування Національного агентства з питань Євро 2012 — в 162,5 раза; «Укравтодору» — на 86 %; Вищої ради юстиції — на 67 %; Вищого Господарського Суду — на 42,2 % та ін.

5. Подолання корупції. Рівень корупції в Україні Міжнародна правозахисна організація Transparency International оцінює як найвищий серед «нових незалежних країн» [9].

Фахівці прогнозують, що в умовах електоральної боротьби 2012 року технології популізму також будуть користуватися великою популярністю.

Таким чином, на реалізацію політичними партіями в Україні електоральної функції безпосередній вплив мають політико-культурні чинники: «першорядність» чи «другорядність» виборів, національне законодавство, тип політичної культури суспільства тощо. Українське виборче законодавство не сприяє виробленню виборчих традицій, стабілізації політичної обстановки в електоральний період, підвищує рівень конфліктності політичної системи, що деструктивно впливає на характер суспільного життя. Специфікою реалізації електоральної функції політичними партіями в Україні виступає значний розрив між політичними деклараціями та політичними діями, що призводить до певної віртуалізації політики та знижує рівень легітимності влади. Проте в умовах сучасних модернізаційних процесів політичної системи України відбувається поступове вдосконалення виборчих кампаній, використання нових інформаційних технологій, розвиток політичної комунікації, що в подальшому сприятиме вдосконаленню електорального виміру функціонування українських політичних партій.

Література

1. Reif K. Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results / Reif Karlheinz, Hermann Schmitt // European Journal of Political Research. — 1980. — № 8. — P. 3–44.
2. Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/>
3. Ковриженко Д. Фінансування політичних партій і виборчих кампаній: проблеми і шляхи вирішення. Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс] / Денис Ковриженко. — Режим доступу : <http://www.parlament.org.ua/>

4. Украинские политики потратили на телерекламу полмиллиарда [Електронний ресурс] / Інтернет-видання Корреспондент.net. — Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/>
5. Янукович витратив на вибори більше, ніж Тимошенко [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН. — Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/>
6. Експерти оцінюють рекламу кампанію з виборів президента в 1,9-3 млрд. гривень [Електронний ресурс] // Медіа-бібліотека Українського незалежного центру політичних досліджень. — Режим доступу : <http://www.media.parlament.org.ua/>
7. Ковриженко Д. Загальний аналіз нового закону «Про вибори народних депутатів України». Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс] / Денис Ковриженко. — Режим доступу : <http://parlament.org.ua/>
8. Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту» [Електронний ресурс] / Олег Ярош // Український незалежний центр політичних досліджень. — Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/>
9. Невыполненные обещания Януковича [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zrada.org/suchasnist/41-vibori/232-ne-vypolnennye-obeschanija-janukovicha.html>

Анализируется специфика деятельности политических партий во время электорального процесса. Определено влияние политической культуры на электоральное измерение функционирования политических партий в Украине.

Ключевые слова: *политическая партия, электоральная функция, выборы, избирательный процесс, избирательная стратегия, популизм, политическая культура, электоральная культура, избирательное законодательство.*

The specific activity of the political parties during the electoral process are analyzed. The influence of political culture on the electoral dimension of the functioning of political parties in Ukraine are explored.

Key words: *political party, electoral function, elections, electoral process, electoral strategy, populism, political culture, electoral culture, electoral legislation.*

Струнін Павло Анатолійович — старший викладач кафедри соціокультурних дисциплін Євпаторійського відділення Кримського факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: проф. Щедрова Г. П.